

Història de la Fàbrica Vella de Bigues

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2009

135

La Fàbrica Vella és un dels exemples més importants del patrimoni industrial del municipi de Bigues i Riells. Està situada a la riba dreta del Tenes al Rieral de Bigues. L'edifici ha conegut nombroses reformes i ampliacions durant la seva història, de les quals se'n pot establir una planta rectangular, a partir de la unió de diversos cossos disposats transversalment al riu Tenes. Al seu voltant hi ha un seguit d'edificacions relacionades que acaben de completar aquest centre industrial: el rec i la bassa adjacent, la Porteria o casa de la Fàbrica i les cases anomenades la Polvoreria i el Molinet. Actualment la Fàbrica Vella s'ha reconvertit en l'Hotel Molí de la Torre, que pren el nom del molí que va precedir la fàbrica.

A hores d'ara l'existència d'aquesta fàbrica a Bigues només és coneguda per les persones que hi van treballar i poc més. Això, i la importància que la Fàbrica va tenir per al poble al llarg del temps, va fer que decidíem començar aquesta investigació ara fa nou anys. En aquests moments estem a la fase final de recerca documental i buidatge d'arxius.

El punt de partida va ser recuperar la memòria oral de la gent que hi va anar, amb un centenar d'entrevistes realitzades. El pas següent va consistir a encetar la recerca arxivística, i vam topiar amb una de les principals dificultats per a la realització de la investigació: la recerca arxivística de fons relacionats amb el nostre objecte d'estudi. La crema de diferents arxius de la comarca durant la Guerra Civil va fer desaparèixer una quantitat ingent d'informació, cosa que dificulta qualsevol investigació d'àmbit local. Per aquest motiu, hem hagut de rastrejar un gran nombre d'arxius de fora de la comarca. Els principals arxius que hem consultat han estat: Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona, Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Nacional de Catalunya, Biblioteca Nacional de Catalunya, Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona, Arxiu Administratiu de Registradors de la Propietat i Hipoteques de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Arxiu

General i Biblioteca de la Subdelegació del Govern de Barcelona, Arxiu Històric de Sabadell, Arxiu Episcopal de Vic i arxiu particular de Francesc Cabanes i Vancells, a més d'arxius públics i privats de la comarca: Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, Arxiu Municipal de Granollers, Arxiu Municipal de Parets del Vallès, Arxiu Municipal i Parroquial de Sant Feliu de Codines, Arxiu Municipal i Parroquial de Bigues i Riells, arxiu familiar de Remei Puigdomènech Sans i Sofia Umbert Valls (Sant Feliu de Codines), arxiu familiar de Llúcia Mas Ferrés (Parets del Vallès) i arxiu familiar de Miquel Puigdomènech i Roca (Bigues).

A mesura que la investigació ha anat avançant ens hem adonat de com la Fàbrica va esdevenir un dels puntals econòmics del municipi, ja que va crear una dinàmica independent de l'activitat agrícola o ramadera, la qual estava subjecta a daltabaixos, com ara la fil·loxera, pedregades etc. Un altre factor diferenciador és la mà d'obra de la Fàbrica, que era majoritàriament femenina. A partir de la seva activitat sorgeixen noves sinergies, com ara l'arribada de treballadors i treballadores vinguts de fora de la comarca, canvis en la mentalitat, introducció de nous sistemes de treball o transformacions urbanístiques i tecnològiques.

El molí fariner de la Torre del Prat

El molí de la Torre del Prat és l'edifici preexistent a la Fàbrica Vella. La transformació de molí a fàbrica, amb una etapa de convivència entre les dues activitats, és un exemple més de les transformacions de molins fariners a indústries fabrils que es produeixen durant el segle XIX per tal d'aprofitar l'energia hidràulica per a manufacturar productes.

La primera referència documental del molí de la Casa del Prat, més tard de la Torre del Prat, es troba a l'acta de consagració de l'església de Sant Pere i Sant Pau de Bigues, de l'any 1156. Es tractava d'un molí fariner de bassa impulsat per l'aigua de la riera Tenes procedent de la resclosa de les Barbotetes de can Noguera.

Era un molí amb una longitud de vint-i-vuit pams (5,44 m), per vint-i-tres pams (4,47 m) de latitud. Aquest espai perdura a l'interior del que va ser la fàbrica, on encara es pot observar la pedra solera del molí i el carcabà.

De l'època del molí cal destacar la coexistència d'un molí fariner i d'un molí de noc o bataner i fins i tot, durant un espai de trenta anys, de 1631 fins a 1660, fou també un molí polvorer.

Tot i que no és l'objecte d'estudi principal de la investigació, podem apuntar que la propietat del molí va passar per les mans de petita noblesa i militars, i finalment de propietaris agrícoles.

Pere i Ponç de Bigues són els primers propietaris documentats en l'acta de consagració de l'església de Sant Pere i San Pau de Bigues. El 1265 ja consten com a propietaris la nissaga dels Prat o Desprat fins que el 1608 els March, per via matrimonial, hereten la propietat de la Torre del Prat on hi ha el molí. D'aquesta nissaga, cal destacar Narcís Ramon March, que fou diputat de la Generalitat i militar de les corts catalanes. També per via matrimonial, els Berardo foren propietaris de la Torre del Prat a partir de 1699, i finalment, els Paguera. Amb aquesta nissaga es començà a disgregar l'heretat de la Torre del Prat a principi del segle XIX.

Els inicis de la Fàbrica

El 1817 Josep Guri Monteis comprà una petita propietat de l'heretat dels Paguera, on hi havia inclòs el molí de la Torre del Prat. Una part fou revenuda, el 1822, a Pere Pau Guasch Bassa, propietari agrícola de Parets del Vallès. La família Guasch va conservar la propietat i l'edifici fins al 1948. Durant aquest temps la família Guasch va llogar l'edifici i les seves instal·lacions, modificades segons la utilització de l'espai, als teixidors, bataners i fabricants que al llarg de la seva història van anar passant per la Fàbrica.

El primer rastre documental sobre l'existència de la Fàbrica el trobem en el *Diccionario Geográfico Estadístico Histórico de España y sus posesiones en Ultramar*, de Pascual Madoz, editat entre 1845 i 1850. Concretament, a les entrades de Baronia de Montbui, hi consta «un batán y una fábrica de hilados, impulsado todo por la mencionada riera (Atenas)», i a la de Bigues «Un tinte, un batán y un molino harinero impulsados por las aguas de las Barbotas».

Els termes geogràfics emprats per Madoz ens situen clarament a la Fàbrica i al molí de la Torre, ja que és l'únic que aprofita les aigües procedents de les Barbotas de la riera Tenes. Pel que fa

a la resta de pobles de la Baronia de Montbui, no hi consta cap activitat industrial.

D'aquesta etapa inicial no tenim cap titular ni cap raó social que ens indiqui qui va iniciar aquesta primera filatura, però sí que s'observa la presència important de gent forana amb oficis relacionats amb la indústria tèxtil, com ara els Mir, família de tintorers procedents de Barcelona; els Batista, família de fabricants de cotó procedents de Sant Andreu de Palomar, o els Guri, família de bataners procedent de Canovelles, entre d'altres.

En el primer amillament del municipi, corresponent a l'any 1855, Pere Pau Guasch Bassa paga per una casa *fàbrica* 4.500 rals de billó, una quantitat de diners elevada, tenint en compte que la resta de molins del poble paguen 1.200 rals de billó cadascun.

És un moment en què les societats es creen, es dissolen o fan aliances comercials, i segons els resultats que obtinguin, poden durar molts o pocs anys.

La Brunet i Serrat

La raó social Brunet i Serrat desenvolupà l'activitat tèxtil dins de l'edifici fàbrica amb una visió plenament industrial. Fou creada a Barcelona el 1851. Tenia dos establiments fabrils, un a Granollers i un altre a Bigues. La força motriu que feia servir a Bigues era de 15 CV, 5 per vapor i 10 per aigua, amb trenta telers mecànics, mentre que a Granollers tenien cent quaranta telers manuals. Aquesta raó social es dedicava a la producció de fil i de teixits de lli i cànem.

Brunet i Serrat i Cia. va acabar per establir-se únicament a Granollers, amb més bones comunicacions, i va obrir una fàbrica al carrer Nou (avui carrer Museu). D'aquesta manera, el 1861 es produeix la baixa de dotze telers mecànics de la fàbrica Brunet i Serrat a Bigues. Això significa la paralització de l'activitat a Bigues. Amb la marxa de la Brunet i Serrat la Fàbrica quedà aturada un temps. A l'obra *Guia fabril e industrial* de Francisco Guted de 1862, hi trobem rastres d'activitat a la Fàbrica tot i que les dades que hi figuren no són fiables, ja que hi consten vint telers mecànics amb un capital de sis mil i amb quatre operaris; tot i que podria ser

un error tipogràfic, una cosa o l'altra és errònia, ja que el nombre d'operaris no es correspon amb el nombre de telers, ni tampoc amb el capital.

Els Torras de Granollers

L'activitat fabril continuarà amb Esteve Torras i Serra, que dona d'alta cinc telers comuns el 1865. Tot i que és un inici modest, el 1867 el mateix Esteve Torras afegeix a l'activitat cent seixanta-sis fusos i quatre telers. Aquest mateix any, Esteve Torras i Joan Ribalaygua lloguen l'edifici per espai de cinc anys a Pau Guasch i Serra i augmenten la capacitat de producció donant d'alta cent noranta-sis fusos i quatre telers de cànem. Aquesta societat va estar activa fins al 20 de gener de 1869, quan es van donar de baixa aquests fusos i telers. Tot i això, Pau i Francisco Torras Serra, germans d'Esteve, que en aquell moment fabricaven a Granollers, el 29 de desembre de 1869 llogaren l'edifici fàbrica durant cinc anys.

Els Umbert de Sant Feliu de Codines

Encara que no s'ha trobat la constància escrita de l'activitat fabril a la Fàbrica, hi ha indicis molt concrets que la societat Josep Umbert i Cia. (1871), amb domicili social a Barcelona, amb Pau i Francisco Torras Serra de Granollers i Esteve i Josep Umbert Ventura de Sant Feliu de Codines com a accionistes, fan servir aquestes instal·lacions per a la seva activitat i també les de Sant Feliu de Codines, al carrer Sant Pau. Aquesta societat tenia una durada de quatre anys prorrogables. El pes de l'activitat fabril a Bigues recaigué en la família Umbert, els quals amb el pas del temps feren diverses modificacions a la Fàbrica, com per exemple augmentar la capacitat d'emmagatzematge de la bassa per tenir més cabal d'aigua acumulada.

Enric Umbert Corderas, succeí el seu pare Esteve (1886†) i el seu avi Enric (1887†) i continuà el negoci familiar, independentment dels seus oncles Josep Umbert Ventura i Joan Roca Cassart, antecessors de la que més tard serà la raó social Roca Umbert de Granollers. Tot i que Enric Umbert Corderas hi continua tenint interessos, com ho prova la compra de la propietat adjacent de la Polvoreria el 1894, la raó social sota la qual gira la Fàbrica en aquell moment és l'anomenada Juan Cirera y Compañía.

Els Cirera i la Sociedad Española de Tejidos

Joan Cirera i Riu és empresari tèxtil, natural de Vic i resident a Barcelona. Té en aquests moments fàbriques a Sant Feliu de Codines, Prats de Lluçanès i Bigues.

140

El 1896 es produeix una vaga de treballadors de la Fàbrica; és una època molt conflictiva per la retallada del preu de la mà d'obra i l'augment de la tirada de les peces, perquè treballaven a mans. En aquest moment hi ha declarats seixanta-un telers mecànics.

El 1902 arran de la defunció de Joan Cirera hi ha un canvi de denominació de la societat, que passa a anomenar-se Viuda y Hermano de Juan Cirera per un període de deu anys. El 1913 es convertirà en Cirera y Umbert.

La crisi provocada per la fi de la Primera Guerra Mundial va provocar l'aturada de la Fàbrica durant un temps, fins que el 1922 Enric Umbert Corderas va crear la Sociedad Española de Tejidos, reprenent així l'activitat de les fàbriques de Sant Feliu de Codines i Bigues de l'extingida Cirera y Umbert. Aquesta societat va mantenir la producció a Bigues fins al 1928.

Els germans Puig Marcó

La Fàbrica va quedar tancada fins a la tardor de 1930. A partir de llavors la raó social J. Puig, dels germans Joan i Josep Puig Marcó, de Barcelona, reprèn l'activitat a la Fàbrica amb setanta-vuit persones, procedents del Masnou i de Bigues i Riells del Fai. Els nous llogaters porten a Bigues personal de confiança procedent de la dissolta raó social La Industria Lonera, del Masnou. Aquests, juntament amb mà d'obra local, reinicien l'activitat tèxtil a la Fàbrica. L'arribada de la J. Puig va comportar també canvis urbanístics, socials i demogràfics destacables.

L'esclat de la guerra civil va provocar la fugida dels amos i del seu director, Miquel Llobet i Casas. La Fàbrica va ser col·lectivitzada per la UGT i va produir cartutxeres, corretges i lones destinades a ús militar.

Amb la finalització del conflicte, la Fàbrica va continuar la producció de teixits, tot i les dificultats de la postguerra.

La construcció de la Fàbrica Nova, avui carrer Indústria, cap al 1940 fa que la Fàbrica es passi a anomenar Fàbrica Vella en contraposició a la Nova acabada de construir. Aquest topònim va arrelar i s'ha mantingut fins avui.

El tancament de la Fàbrica

141

Les defuncions dels germans Puig Marcó provocaren un canvi de nom i d'accionistes, i el 1954 es constituí la darrera raó social: Puig, Pullés i Bernadàs. El 1955 la Fàbrica tenia vuitanta-vuit treballadors inscrits. En el període que va de 1933 a 1958 es poden comptabilitzar cent noranta-vuit treballadors i treballadores. El 1959 hi havia noranta-vuit treballadors i treballadores, mentre que el 1962, l'any del tancament de la Fàbrica, ja només n'hi havia quaranta-nou, producte de la frenada en la producció prèvia al tancament de l'activitat.

**Jordi Argemí i Homs
Núria Bellavista i Fernández
Abel Camp i Cordoní**